

Zeszyty naukowe

Working papers

**Czy Polska jest skazana na spadek podaży
pracy w przyszłości? – wyniki analizy
wrażliwości założeń prognoz długookresowych**

Mgr Paweł A. Strzelecki

Working Papers
Institute of Statistics and Demography
Warsaw School of Economics

Nr 24, 2012

Streszczenie

Rok 2010 był prawdopodobnie ostatnim, w którym liczba osób w wieku produkcyjnym (15-64 lata) wzrastała. Odwróceniu uległa obserwowana w Polsce od II wojny światowej ciągła tendencja wzrostu liczby osób, które potencjalnie mogą być aktywne na rynku pracy. Projekcja liczby osób aktywnych zawodowo przygotowana przez Komisję Europejską wskazuje, że w latach 2010-2060 liczba osób aktywnych zawodowo może spaść w Polsce o prawie 6 mln osób, a zmiany te już od 2015 roku mogą obniżyć wzrost potencjalnego PKB w Polsce od 0,7 do 1,5 pp. r/r.

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie jaki wpływ na zmiany podaży pracy w przyszłości miałyby alternatywne założenia dotyczące: (1) wzrostu dzietności, (2) podnoszenia wieku emerytalnego, (3) dorównania w przyszłości odsetkowi osób aktywnych zawodowo w krajach będących obecnie liderami w UE, (4) skali migracji zastępczych wymaganych do zrównoważenia ubytków podaży pracy. Scenariusze te odzwierciedlają potencjalne efekty możliwych do podjęcia działań ograniczających spadek podaży pracy w Polsce. Wyniki symulacji wskazują, że żadne z rozwiązań stosowane osobno nie jest w stanie zatrzymać spadku podaży pracy. Jedynie natychmiastowe podniesienie TFR do poziomu zastępowalności pokoleń mogłoby ustabilizować w przyszłości podaż pracy na poziomie ponad 2 mln niższym niż obecnie. Pozostałe analizowane rozwiązania łącznie z podnoszeniem wieku emerytalnego do 67 lub nawet 70 lat są w stanie jedynie zahamować spadek podaży pracy w okresie kilkunastu lat, ale w horyzoncie 50 lat mogą zmniejszyć spadek podaży pracy o 1-2 mln osób. Teoretycznym rozwiązaniem spadku podaży pracy jest stały napływ imigrantów (*replacement migration*). Wielkość tej migracji w ciągu najbliższych 50 lat musiałaby wynieść jednak ok. 5,3 mln osób. Nawet częściowe osiągnięcie takiego poziomu nie wydaje się jednak realne w obecnej sytuacji systematycznego występowania ujemnego salda migracji.

Przeprowadzone symulacje wskazują, że jedynie jednoczesne i skuteczne zastosowanie polityk dotyczących kilku analizowanych obszarów może być odpowiedzią na problem spadku podaży pracy zarówno w najbliższych latach jak i perspektywie kilku dziesięcioleci.

JEL: J11, J21

Słowa kluczowe: prognoza ludności, podaż pracy, TFR, współczynniki aktywności zawodowej, migracja zastępcza, wiek emerytalny.

Spis treści

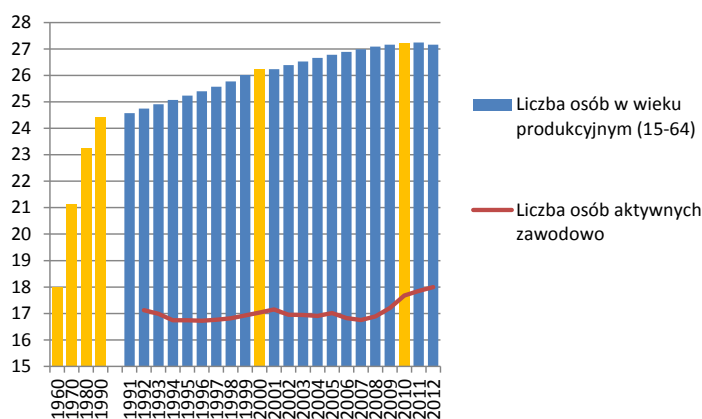
1. Wstęp.....	4
2. Dane i metody obliczeń	6
3. Założenia projekcji oraz scenariusze symulacji	7
4. Wyniki symulacji.....	13
4.1 Scenariusze dotyczące przyszłej diety.....	13
4.2 Symulacje dotyczące koniecznej migracji zastępczej (<i>replacement migration</i>)	15
4.3 Scenariusze dotyczące zmian wieku emerytalnego	18
4.4 Scenariusze dotyczące zmian współczynników aktywności zawodowej bez podnoszenia obecnego wieku emerytalnego.....	21
5. Podsumowanie.....	23

1. Wstęp

W 2011 roku po raz pierwszy w powojennej historii Polski zmniejszyła się liczba osób w wieku produkcyjnym. Projekcje ludności wskazują, że zjawisko to będzie miało trwały charakter i poprzez zmniejszenie podaży pracy negatywnie wpływało na gospodarkę naszego kraju. Celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, czy istnieją warunki, dzięki którym polska gospodarka nie musiałaby doświadczyć spadku podaży pracy (mierzonego liczbą osób aktywnych zawodowo) w okresie najbliższych 10, 20, czy 50 lat. Odpowiedź na tak postawione pytanie dokonana została za pomocą symulacji obejmującej różne scenariusze zmiennych demograficznych, współczynników aktywności zawodowej oraz podnoszenia wieku emerytalnego.

W ciągu dwóch dekad funkcjonowania w Polsce gospodarki rynkowej oraz bardziej wnikliwych niż w przeszłości badań rynku pracy za pomocą BAEL Polska była krajem, w którym wzrastała liczba osób w wieku produkcyjnym (15-59/64 lata), choć ze względu na malejącą aktywność zawodową osób w wieku przedemerytalnym nie przyczyniało się to do proporcjonalnego wzrostu liczby osób aktywnych zawodowo, czyli liczby osób pracujących lub bezrobotnych poszukujących pracy. Dopiero organicznie możliwości przechodzenia na wcześniejsze emerytury (od 2009 roku) oraz bardziej restrykcyjna polityka dotycząca przyznawania rent inwalidzkich doprowadziły jak się wydaje (Strzelecki & Kotowska 2011, ss.136–139) do zauważalnego wzrostu liczby osób aktywnych zawodowo.

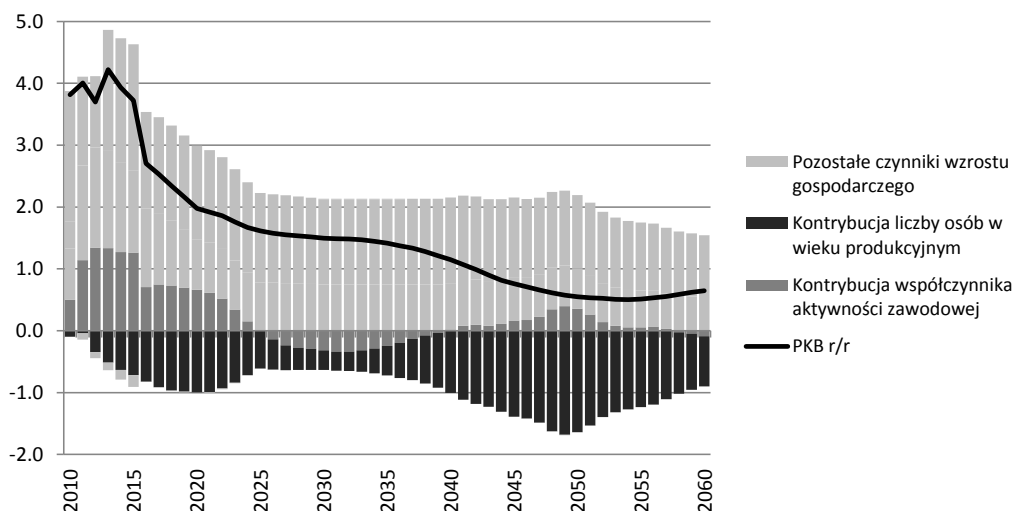
Wykres 1. Liczba osób w wieku produkcyjnym a liczba osób aktywnych zawodowo (w mln)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Prognozy liczby i struktury ludności wskazują jednak, że w następnych dziesięcioleciach trendy obserwowane jeszcze do niedawna zostaną odwrócone. Zarówno projekcje ludności GUS (GUS 2009) jak i EUROSTAT (EUROSTAT 2011) wskazują, że począwszy od roku 2011 liczba osób w wieku produkcyjnym będzie się stale zmniejszać. Zmiany te mogą przy pozostałych warunkach niezminionych (*ceteris paribus*) przyczynić się do systematycznego zmniejszania się liczby osób zdolnych do pracy w gospodarce Polski. To z kolei w istotny sposób wpłynie na zmniejszanie się potencjału wzrostu PKB w polskiej gospodarce. W prognozach Komisji Europejskiej (European Commission 2012) starano się uwzględnić wzrost współczynników aktywności zawodowej wynikający z wprowadzonych już reform ograniczających możliwość przechodzenia na wcześniejsze emerytury (emerytury pomostowe) i wyższą aktywność na rynku pracy młodszych generacji. Pomimo to wynikiem tej projekcji jest spadek liczby aktywnych zawodowo o około 6 mln osób do 2050 roku. O wpływ konsekwencji będzie znacznie obniżał potencjał wzrostu PKB (czarny kolor) o nawet 1 pp. rocznie już w roku 2020 oraz około 1,5 pp. w 2050 roku (Wykres 2).

Wykres 2. Dekompozycja projekcji dynamik wzrostu PKB r/r na składniki związane z podażą pracy i pozostałe

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komisji Europejskiej (European Commission 2012)

Wpływ na podaż pracy może mieć także przesuwanie się licznych roczników na rynku pracy pomiędzy wiekiem największej aktywności zawodowej, czyli wiekiem 25-44 lata

(*prime age*), a wiekiem przedemerytalnym (45-do wieku emerytalnego). Efekty coraz większej aktywności pokolenia wyżu demograficznego powinny podnosić PKB Polski do około 2025 roku, a potem coraz wyraźniejsze będą efekty zmniejszania się aktywności wyżu demograficznego wraz z osiągnięciem coraz bardziej zaawansowanego wieku.

2. Dane i metody obliczeń

Celem artykułu jest analiza wrażliwości projekcji liczby osób aktywnych zawodowo w Polsce. Podstawowym źródłem danych demograficznych zastosowanych w artykule są dane dotyczące polskiej populacji oraz dane z Badań Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), których pierwotnym źródłem jest Główny Urząd Statystyczny (GUS). Liczba osób aktywnych zawodowo w niniejszym artykule jest nieznacznie wyższa od danych publikowanych w BAEL, gdyż projekcja uwzględnia część populacji niebadaną w BAEL tzn. zbiorowe gospodarstwa domowe (osoby przebywające w akademikach, koszarach, szpitalach itp.). W artykule przyjęto, że współczynniki aktywności zawodowej dla tych osób są takie same jak osób w tym samym wieku i płci obserwowanych w BAEL.

Do opracowania projekcji liczby aktywnych zawodowo zastosowano trzystopniową procedurę. Pierwszym etapem procedury jest przygotowanie projekcji liczby i struktury ludności za pomocą metody kohortowo-składnikowej, której opis można znaleźć w (Keyfitz i Caswell 2005). Metoda ta jest powszechnie wykorzystywana w projekcjach liczby i struktury ludności (między innymi przez GUS, ONZ oraz EUROSTAT). Podstawowymi danymi wymaganymi do projekcji są informacje dotyczące populacji początkowej oraz założenia dotyczące rozkładów współczynników dzietności w przyszłości, współczynników zgonów w przyszłości oraz wieku i płci imigrantów i emigrantów w przyszłości. W celu uzyskania projekcji dla każdego kolejnego roku wektor złożony z danych o populacji według grup wieku i płci jest rekurencyjnie przekształcany za pomocą tzw. macierzy Lesliego zbudowanej z prognozowanych współczynników płodności i umieralności oraz korygowany o założenia dotyczące wpływu na populację migracji netto. Model kohortowo-składnikowy pozwala na uwzględnienie w projekcji wymierania poszczególnych generacji, wpływu na liczebności nowych generacji liczby potencjalnych matek, oczekiwanej liczby dzieci urodzonych przez kobiety w ciągu życia oraz uwzględnienia zmian związanych z migracjami.

Drugim etapem procedury jest przygotowanie projekcji odsetków osób aktywnych zawodowo w każdej z grup wieku i płci. W niniejszym artykule do przygotowania tych założeń użyta została Dynamiczna Metoda Kohortowa, która jest wykorzystywana w długookresowych projekcjach OECD oraz Komisji Europejskiej (Latulippe 1997, European Commission 2011). Istotą tej metody jest obliczenie na podstawie przeszłych danych o współczynnikach aktywności zawodowej według wieku i płci tzw. stóp wejścia i stóp wyjścia z rynku pracy (*entry/exit rates*) a następnie zastosowania tych parametrów do przewidywania dalszego zachowania się na rynku pracy starzejących się kolejnych kohort. Metoda ta poza uwzględnieniem wiedzy o różnicach w zachowaniu poszczególnych kohort na rynku pracy w przeszłości pozwala także na relatywnie łatwe w interpretacji symulacje efektów zmian w polityce państwa, w tym także przesuwania wieku emerytalnego. Dla przykładu zaostrenie kryteriów przechodzenia na wcześniejsze emerytury można stosunkowo łatwo skwantyfikować, jako zmniejszenie stopy odejścia z rynku pracy osób w wieku przedemerytalnym.

Trzecim etapem procedury jest połączenie projekcji demograficznej z projekcją współczynników aktywności zawodowej, aby w efekcie otrzymać liczby osób aktywnych na rynku pracy według wieku i płci oraz po zsumowaniu liczbę osób aktywnych zawodowo ogółem.

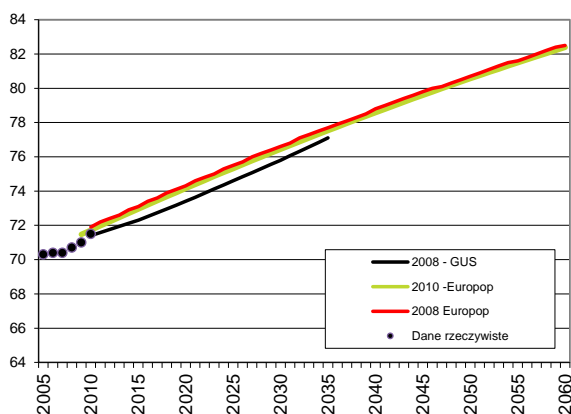
3. Założenia projekcji oraz scenariusze symulacji

Projekcja liczby osób aktywnych na rynku pracy wymaga przygotowania założeń dotyczących parametrów demograficznych oraz dotyczących zmian współczynników aktywności zawodowej według wieku i płci. Aktualne projekcje ludności oparte są na zbliżonych do siebie założeniach odzwierciedlających względnie podobne poglądy ekspertów dotyczące zmian demograficznych w przyszłości. Punktem odniesienia w niniejszym artykule są założenia projekcji ludności EUROSTAT (EUROSTAT 2011) oraz projekcja współczynników aktywności zawodowej przygotowana przez Komisję Europejską (European Commission 2011). Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie symulacji, które pozwalają na odpowiedź na pytanie, co zmieniłoby się, gdyby założenia zarówno demograficzne jak i dotyczące aktywności zawodowej istotnie różniły się od projekcji

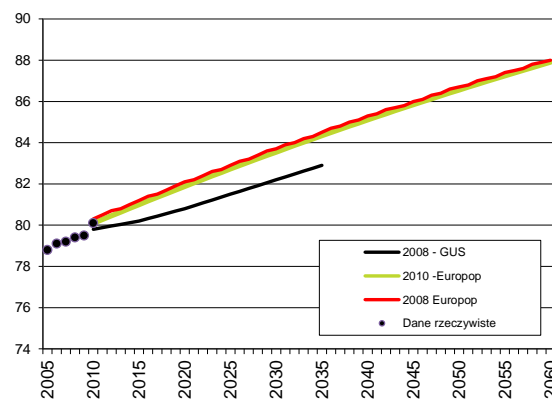
przygotowanej przez EUROSTAT. Zauważyć przy tym należy, że projekcję tę można traktować jako odzwierciedlenie konsensusu co do przyszłych zmian czynników demograficznych, gdyż jak pokazano poniżej (Wykres 3) założenia aktualnej projekcji GUS oraz poprzedniej projekcji EUROSTAT nie są od siebie zdecydowanie różne.

Zmiany, które dokonały się w TFR oraz systematyczny wzrost długości trwania życia powodują, że większość demografów przewiduje dalsze wydłużanie się oczekiwanego trwania życia oraz powolne zwiększanie się współczynnika płodności. Należy jednak zauważyć, że założenia dotyczące współczynników płodności zależą w dużym stopniu od zmieniających się w ostatnich latach poziomu tych współczynników. Założenia dotyczące migracji odnoszą się tylko do zarejestrowanej migracji na stałe ich poziom jest, więc relatywnie niski nawet w stosunku do oficjalnych szacunków liczby Polaków pozostających za granicą.

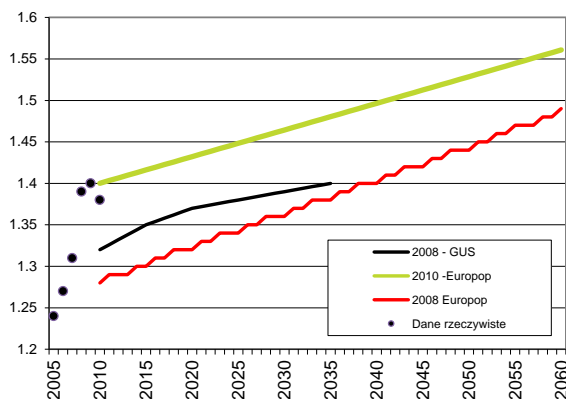
Wykres 3. Porównanie podstawowych założeń EUROSTAT 2008, 2011 i projekcji GUS
Przeciętne trwanie życia mężczyzn

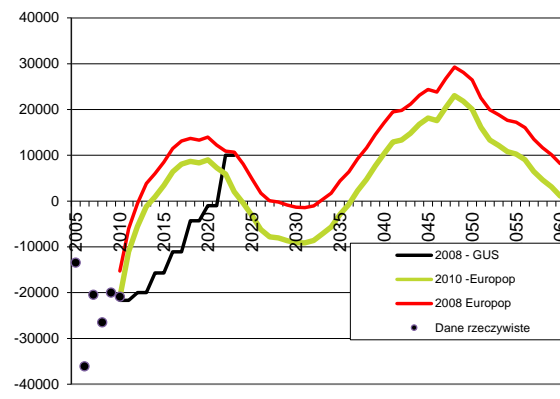
Przeciętne trwanie życia kobiet

(c) Całkowity współczynnik płodności TFR

(d) Migracje netto

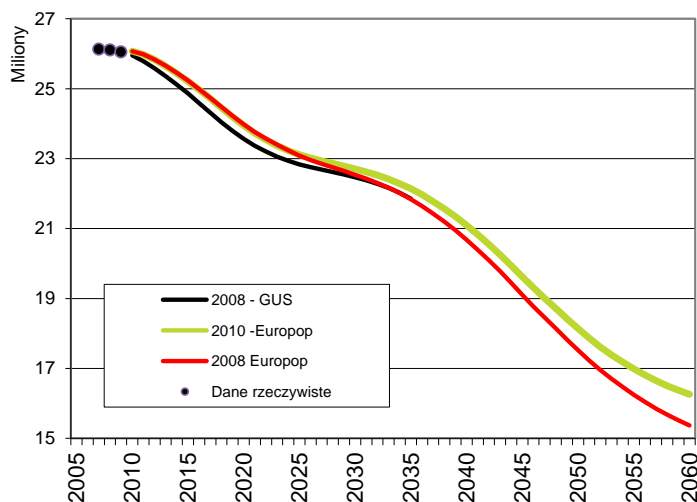

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych EUROSTAT i GUS

Założenia dotyczące migracji w projekcji EUROSTAT opierały się na przypuszczeniu, że ubywanie liczby osób w wieku produkcyjnym będzie powodować presję na napływ emigrantów w pewnym niewielkim stopniu kompensowaną poprzez saldo migracji. Według prognoz już w latach 2015-2025 Polska powinna się stać krajem z dodatnim saldem migracji netto. Następnie przyspieszenie napływu emigrantów może nastąpić po roku 2035, kiedy liczba osób w wieku produkcyjnym ponownie zacznie się obniżać.

Względnie podobne założenia demograficzne prowadzą do zbliżonych do siebie wyników dotyczących przyszłych zmian liczby osób w wieku produkcyjnym. W ciągu najbliższych 50 lat według najnowszej projekcji przygotowanej przez EUROSTAT liczba osób w wieku produkcyjnym zmniejszy się z około 26 mln do około 16 mln. Różnica na koniec okresu w stosunku do prognozy GUS i poprzedniej prognozy Eurostatu opracowanych na podstawie przedstawionych powyżej założeń nie przekraczała jednego mln osób. Piramidy demograficzne obrazujące zmiany liczby ludności według wieku i płci w projekcji EUROSTAT z 2011 roku zamieszczone zostały w aneksie.

Wykres 4. Porównanie zmian liczby osób w wieku produkcyjnym (15-64 lata) w Polsce według różnych prognoz.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie projekcji GUS i EUROSTAT

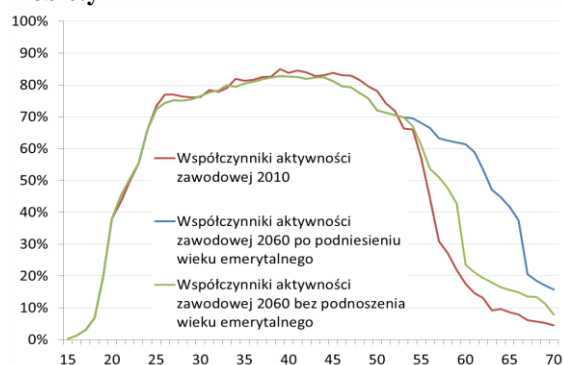
Jak wskazują przeszłe dane liczba osób w wieku produkcyjnym stanowi informacje o potencjale ludności zdolnej do pracy. Dla pełnego opisu, co potencjał ten oznacza dla gospodarki potrzebne są jeszcze założenia dotyczące przyszłej aktywności tych osób na rynku pracy. Zmiany aktywności zawodowej w ostatnich latach potwierdzają założenia przyjęte w projekcji współczynników aktywności zawodowej przygotowanych przez Komisję Europejską. Badania BAEL wskazują, że począwszy od 2008 roku Polska doświadcza wzrostu współczynników aktywności zawodowej (Wykres 5). Mając na uwadze dalsze oddziaływanie wprowadzonych reform ograniczających możliwość uzyskiwania świadczeń przedemerytalnych prognozy aktywności zawodowej przygotowane przez Komisję Europejską w 2011 roku zakładały dalszy wzrost współczynników aktywności zawodowej osób w wieku przedemerytalnym, ale pozostawienie wieku emerytalnego na poziomie 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn. Wprowadzona w 2012 roku reforma zakładająca podniesienie wieku emerytalnego przyczyni się najprawdopodobniej do podniesienia współczynników aktywności zawodowej w grupie osób, których dotyczy będzie przesuwanie wieku emerytalnego. Na wykresie 5 zaprezentowano prognozowany rozkład współczynników aktywności zawodowej otrzymany za pomocą metody opisanej bardziej szczegółowo w punkcie 4.3.

Wykres 5. Rozkłady współczynników aktywności zawodowej według wieku i płci w przeszłości i według projekcji Komisji Europejskiej

Mężczyźni

Kobiety

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych EUROSTAT

Kluczową kwestią z punktu widzenia nieniejszego artykułu jest zdefiniowanie alternatywnych założeń. W artykule zdecydowano się na przeanalizowanie różnic pomiędzy scenariuszem bazowym, a scenariuszami, w których zmiany dotyczyłyby prognozowanych wartości pojedynczych parametrów. Analizowane scenariusze dotyczyły różnych wariantów przyszłej dzietności, oszacowań koniecznego napływu emigrantów, różnych wariantów podnoszenia wieku emerytalnego oraz zmian całego profilu aktywności zawodowej prowadzących w 2060 roku do wartości obserwowanych obecnie w krajach o najwyższych w Europie współczynnikach aktywności (Tabela 1).

Tabela 1. Opis scenariuszy symulacji używanych w artykule

Nazwa Scenariusza	Opis scenariusza
BASE	Scenariusz bazowy opierający się na projekcji ludności EUROSTAT oraz założeniach dotyczących aktywności zawodowej przyjętych w długookresowej projekcji Komisji Europejskiej. Scenariusz ten jest punktem odniesienia dla pozostałych symulacji, w których poza założeniami specyficznymi dla konkretnego scenariusza użyte są założenia scenariusza BASE
TFR_+0.1	Scenariusz symulacji podniesienia współczynnika TFR w całym okresie o 0,1. Scenariusz ten odzwierciedla np.: działanie polityki społecznej skłaniające jedną na 10 kobiet do urodzenia i wychowania w przebiegu życia dodatkowego dziecka.
TFR_1.8_2030	Scenariusz symulacji przyspieszenia wzrostu współczynnika płodności w stosunku do projekcji EUROSTAT. Według bazowego scenariusza projekcji TFR wzrasta z ok. 1,4 w 2010 roku do 1,47 w 2030. Scenariusz zakłada, że w 2030 roku TFR osiągnie 1,8 i wartość ta utrzyma się do końca projekcji. Scenariusz ten odzwierciedla możliwość rozłożonego w czasie procesu podnoszenia się TFR analogicznego do obserwowanego w latach 1990-2010 w Holandii. Scenariusz ten można uznać za realistyczny w przypadku podjęcia działań zachęcających do posiadania dzieci o skali i skuteczności podobnej do obserwowanej w ciągu ostatnich 20 lat w Holandii.
TFR_1.8_2012	Scenariusz symulacji „natychmiastowego” (od 2012 roku) podniesienia współczynnika dzietności TFR do poziomu 1,8. Scenariusz analogiczny do TFR_1.8_2030, ale nierealistyczny gdyż zakłada natychmiastowy wzrost. Celem zestawienia obu scenariuszy jest pokazanie na ile przy założeniu docelowo tego samego poziomu TFR ma znaczenie opóźnienia w jego podnoszeniu.
TFR_2.1_2012	Scenariusz „natychmiastowego” (od 2012 roku) podniesienia TFR do poziomu 2,1 zapewniającego zastępowalność pokoleń.
MIG_ZASTE	Scenariusz symulacji, której celem jest pokazanie, jaka powinna być w każdym z lat dodatkowa migracja netto, aby utrzymać podaż pracy na stałym poziomie z roku 2010
WIEK_65	Scenariusz zrównania wieku emerytalnego do 65 lat w tempie zaproponowanym w rządowej propozycji jednego roku w ciągu czterech lat. Wzrost podaży pracy następuje ze względu na przesunięcie intensywności odchodzenia z rynku pracy (<i>exit rates</i>) równoległe do podnoszonego wieku emerytalnego. Przesunięcie granicy wieku emerytalnego zwiększa podaż pracy, ale powoduje też dłuższe oddziaływanie czynników powodujących odejścia z rynku pracy (np.: skumulowane prawdopodobieństwo niepełnosprawności).
WIEK_67	Scenariusz zrównania wieku emerytalnego do 67 lat w tempie zaproponowanym w rządowej propozycji jednego roku w ciągu czterech lat. Wzrost podaży pracy następuje ze

	względu na przesunięcie intensywności odchodzenia z rynku pracy (<i>exit rates</i>) równoległe do podnoszonego wieku emerytalnego. Przesunięcie granicy wieku emerytalnego zwiększa podaż pracy, ale powoduje też dłuższe oddziaływanie czynników powodujących odejścia z rynku pracy (np.: skumulowane prawdopodobieństwo niepełnosprawności).
WIEK_70	Scenariusz zrównania wieku emerytalnego do 70 lat w tempie zaproponowanym w rządowej propozycji jednego roku w ciągu czterech lat. Wzrost podaży pracy następuje ze względu na przesunięcie intensywności odchodzenia z rynku pracy (<i>exit rates</i>) równoległe do podnoszonego wieku emerytalnego. Przesunięcie granicy wieku emerytalnego zwiększa podaż pracy, ale powoduje też dłuższe oddziaływanie czynników powodujących odejścia z rynku pracy (np.: skumulowane prawdopodobieństwo niepełnosprawności).
WIEK_Obciazenie	Scenariusz symulacyjny odpowiadający na pytanie jak powinien być podnoszony wiek emerytalny, aby zachowana była stała proporcja pomiędzy liczbą osób w wieku produkcyjnym oraz liczbą osób w wieku emerytalnym. Scenariusz ten pomija aktywność zawodową, która w przypadku podnoszenia wieku emerytalnego ku grupom coraz bardziej sędziwym stanowi dużą niewiadomą.
WAZ_Holandia	Scenariusz symulacyjny zakładający, że współczynniki aktywności zawodowej w Polsce będą do roku 2060 zbiegać do obecnych poziomów Holandii - kraju o wyraźnie wyższej aktywności zawodowej. W Holandii wysoka aktywność zawodowa związana jest z relatywnie najszerszym wykorzystaniem umów na niepełny etat.
WAZ_Niemcy	Scenariusz symulacyjny zakładający, że współczynniki aktywności zawodowej w Polsce będą do roku 2060 zbiegać do obecnych poziomów Niemiec - kraju o wyraźnie wyższej aktywności zawodowej.
WAZ_Szwecja	Scenariusz symulacyjny zakładający, że współczynniki aktywności zawodowej w Polsce będą do roku 2060 zbiegać do obecnych poziomów Szwecji - kraju o jednej z najwyższych poziomów aktywności zawodowej.

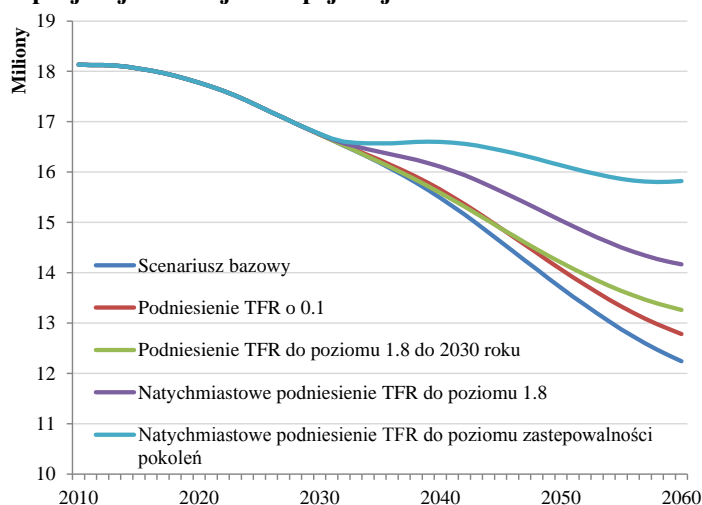
Źródło: Opracowanie własne

4. Wyniki symulacji.

4.1 Scenariusze dotyczące przyszłej dzietności

Scenariusz bazowy (BASE), który opiera się na projekcji ludności przygotowanej przez EUROSTAT w 2011 roku zakłada, że całkowity współczynnik płodności (TFR), czyli liczba dzieci przypadających przeciętnie na kobietę w trakcie jej życia, będzie w najbliższych 50-ciu latach stopniowo wzrastał do wartości około 1,6 pod koniec projekcji (Wykres 6). Utrzymywanie się współczynnika TFR znacznie poniżej poziomu 2,1, czyli wartości zapewniającej prostą zastępowalność pokoleń będzie powodować trend spadkowy liczby narodzin i w konsekwencji coraz mniej liczne roczniki zastępujące na rynek pracy roczniki przechodzące na emeryturę. Tendencje te według prognoz Komisji Europejskiej będą główną przyczyną spadku podaży pracy w przyszłości z nieco ponad 18 mln w 2010 roku do 12,2 mln w 2060 roku (Wykres 6). Oznacza to, że w ciągu 50-ciu lat podaż pracy skurczy się ok. 6 mln, a więc o ponad 30%.

Wykres 6. Przyszła liczba osób aktywnych zawodowo według różnych scenariuszy dzietności. Scenariusz bazowy – projekcja Komisji Europejskiej

Źródło: Obliczenia własne

Podstawowym wydaje się pytanie, czy natychmiast przywracając dzietność do poziomu zastępowalności pokoleń udałoby się odwrócić tendencję spadku podaży pracy. Odpowiedzi na to pytanie służy symulacja według scenariusza zakładającego wzrost TFR do poziomu 2,1

już od 2012 roku (TFR_2.1_2012). Opóźnienie pomiędzy narodzinami liczniejszych generacji a ich wejściem na rynek pracy sięgają około 20 lat. Dlatego pierwsze efekty dla podaży pracy pojawiają się z takim właśnie opóźnieniem i w tym czasie podaż pracy spadłaby do około 16,5 mln. W następnych latach wejście liczniejszych generacji na rynek pracy prowadziłyby jednak do ustabilizowania się podaży pracy, której dalsze wahania byłyby echemi niżu demograficznego z lat 1990-2010. W długim okresie liczba osób w wieku produkcyjnym ustabilizowałaby się na poziomie ok. 16 mln osób, czyli o 12% niższym niż obecnie.

Natychmiastowy powrót do pełnej zastępowalności pokoleń jest scenariuszem hipotetycznym (w żadnym z krajów UE nie zdarzył się w dotychczasowej historii przypadek tak szybkiego wzrostu dzietności). Realny byłby natomiast trwały wzrost współczynnika dzietności o 0,1 w stosunku do scenariusza BASE. Wzrost zbliżony do tej skali nastąpił w Polsce w ciągu jednego - 2008 roku (Wykres 3c). Wzrost taki można byłoby interpretować, jako urodzenie w ciągu swojego życia dziecka przez jedną na dziesięć kobiet. W scenariuszu TFR+0.1 założeniem symulacji jest, że podwyższona dzietność w stosunku do scenariusza bazowego utrzyma się do końca projekcji tzn. na końcu TFR będzie wynosił nie ok. 1,6 ale ok. 1,7. Podobnie jak w poprzednim scenariuszu efekty na rynku pracy pojawią się dopiero po 2030 roku, a podaż pracy na koniec projekcji będzie o 0,5 mln wyższa niż w scenariuszu bazowym. Oznacza to, że spadek w stosunku do obecnie obserwowanej podaży pracy będzie wynosił nie ok. 6 mln, ale ok. 5,5 mln.

O ile scenariusz trwałego podniesienia TFR o 0,1 w stosunku do scenariusza BASE można interpretować, jako typową analizę wrażliwości związaną z niepewnością projekcji, to scenariusz TFR_1.8_2030 można interpretować, jako próbę odpowiedzi na pytanie, na ile sytuacja zmieniłaby się, gdyby w Polsce udało się powtórzyć ewolucję TFR obserwowaną w Holandii w latach 1990-2010, gdzie współczynnik ten stopniowo wzrósł z poziomu zbliżonego obserwowanego obecnie w Polsce do poziomu ponad 1,8 a następnie pozostał na tym istotnie wyższym niż w scenariuszu bazowym poziomie. Według tego scenariusza w 2060 roku spadek podaży pracy byłby o około 1 mln osób mniejszy niż w przypadku scenariusza bazowego. Analiza scenariusza zakładającego nie stopniowy, lecz natychmiastowy wzrost TFR do poziomu 1,8 (TFR_1.8_2012) prowadzi do ważnego spostrzeżenia. Powolny wzrost TFR w scenariuszu TFR_1.8_2030 w niewielkim stopniu

będzie dotyczył pokolenia wyżu demograficznego, co spowoduje, że nawet wyższa docelowo dzietność przyniesie wyraźne efekty dla rynku pracy dopiero ok. 2050 roku. W scenariuszu TFR_1.8_2012, w którym większa dzietność objęłaby także kobiety z wyżu demograficznego różnica w 2060 roku na rynku pracy byłoby o ok. 2 mln więcej osób niż w przypadku scenariusza bazowego. Co więcej pomimo identycznych od 2030 roku założeń scenariusz TFR_1.8_2012 przyniósłby o około 1 milion więcej osób aktywnych zawodowo pod koniec projekcji niż w przypadku scenariusza TFR_1.8_2030 (symulacji z rozłożonym w czasie wzrostem TFR). Należy jednak zauważyć, że podobnie jak natychmiastowy powrót do zastępowalności pokoleń również scenariusz wzrostu współczynnika dzietności w ciągu jednego roku do poziomu 1,8 i utrzymania się na tym poziomie nie wystąpił do tej pory w żadnym z europejskich krajów.

4.2 Symulacje dotyczące koniecznej migracji zastępczej (*replacement migration*)

Migracja zastępcza (*replacement migration*) jest pojęciem związanym z poszukiwaniem rozwiązania problemu ubytku liczby osób w wieku produkcyjnym za pomocą odpowiedniej polityki migracyjnej. Koncepcja ta zakłada, że dany kraj może stale przyciągać taką liczbę imigrantów, która pozwalałaby na „odmłodzenie” populacji i tym samym zatrzymania spadku podaży pracy.

W niniejszym artykule koncepcja ta została użyta do konstrukcji scenariusza salda migracyjnego w każdym roku, które byłoby potrzebne do utrzymywania na stabilnym poziomie liczby osób aktywnych zawodowo. Symulacja ta została skonstruowana w ten sposób, że dla każdego kolejnego roku prognozy demograficznej obliczany jest ubytek liczby osób w wieku produkcyjnym, a następnie ubytek ten jest uzupełniany poprzez obliczenie koniecznego salda migracji netto osób w wieku 20-35 lat (jest to w przybliżeniu najczęstszy wiek osób imigrujących). Metoda ta ma tę zaletę, że pozwala na uwzględnienie nie tylko potrzebnych od zaraz ludzi na rynku pracy, ale także następstw emigracji w postaci dzieci imigrantów (przy założeniu, że dzietność imigrantów jest taka sama jak rdzennych mieszkańców) oraz powolnego starzenia się i przechodzenia na emeryturę osób, które napłynęły.

Realizacja w praktyce polskiej koncepcji migracji zastępczej wymaga przyjęcia kilku bardzo silnych założeń. Po pierwsze założeniem koncepcji migracji zastępczej jest potencjalna możliwość poprawy salda migracji. Analizy takie najczęściej zwykle dotyczą krajów rozwiniętych, o dodatnim saldzie migracji, które z różnych powodów ograniczają napływ emigrantów. W analizach dotyczących koniecznej skali emigracji należy zastrzec, że Polska takim krajem na razie nie jest. Od wielu lat Polska jest krajem o ujemnym saldzie migracji, a w okresie po wejściu Polski do Unii Europejskiej emigracja zarobkowa polskich obywateli do krajów Europy Zachodniej jeszcze się nasiliła (GUS 2011). Z drugiej strony prognozy demograficzne GUS jak i Eurostatu zakładają, że wraz z rozwojem polskiej gospodarki Polska stanie się krajem z dodatnim saldem migracji podobnie jak to było w przeszłości w przypadku krajów takich jak Irlandia, Hiszpania, czy Portugalia.

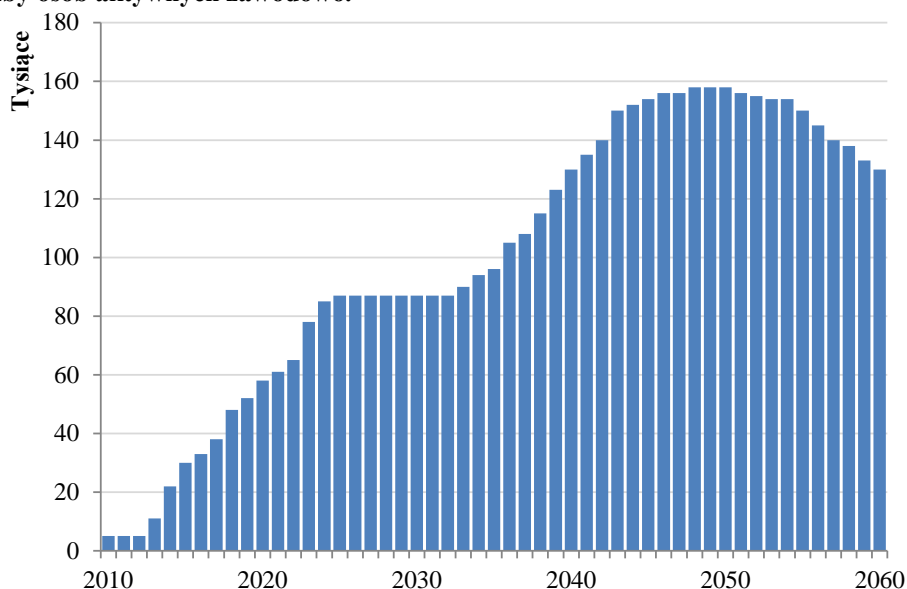
Drugim ważnym założeniem symulacji migracji zastępczych jest postępujące starzenie się społeczeństw krajów, z których obecnie pochodzi najwięcej imigrantów napływających do Polski (Ukraina, Rosja) oraz potencjalnych przyszłych źródeł imigracji (poza kontynentem afrykańskim niekorzystne zmiany proporcji osób młodych i starych dotkną w najbliższych dekadach wielkości krajów świata). Emigracja zarobkowa dotyczy w większości wypadków osób młodych. Coraz mniejsza liczba osób młodych bardziej podatnych na migrację będzie ograniczać szanse na zwiększony napływ imigrantów do Polski.

Trzecim założeniem jest założenie pozostania na stałe w Polsce osób, które napłynęły, jako imigranci. Swoboda przepływu pracowników wewnątrz UE powoduje, że Polska jest traktowana przez większość potencjalnych imigrantów jedynie, jako „kraj tranzytowy”.

Symulacja migracji zastępczej obejmuje napływy migracyjne konieczne do utrzymywania podaży pracy na poziomie z roku 2010. Wykres 7 wskazuje, że o ile w latach 2010-2013 powstrzymanie spadku podaży pracy wymagać będzie prawdopodobnie jedynie niewiele więcej poza zbilansowaniem salda migracji (obecnie jest ujemne), to w dekadzie po 2014 roku nastąpi gwałtowny wzrost „zapotrzebowania” na imigrantów z około 20 tysięcy rocznie do niecałych 90 tysięcy rocznie po 2025 roku. Do 2035 roku nastąpi stabilizacja koniecznej migracji ze względu na wejście na rynek pracy dzieci wyżu demograficznego lat 1980-tych, ale potem aż do 2050 roku następował będzie ciągły wzrost salda migracji koniecznego w każdym roku do utrzymywania podaży pracy na stałym poziomie tak, że w

2050 roku saldo to sięgnie około 160 tys. osób rocznie. Późniejszy spadek salda migracji zastępczej będzie wynikał z coraz większej roli, jaką na rynku pracy będą odgrywać dzieci imigrantów, ale pod koniec projekcji Polska musiałaby każdego roku przyjmować na pobyt stały 130 tys. osób.

Wykres 7. Saldo migracji netto w każdym roku konieczne do równoważenia w kolejnych latach skutków spadku liczby osób aktywnych zawodowo.

Źródło: Obliczenia własne

Wyniki symulacji wskazują na skalę problemu, jakim byłaby próba poradzenia sobie ze spadkiem podaży pracy jedynie poprzez uzupełnianie niedoborów imigracją. W całym okresie 2010-2060 polityka taka wymagałaby napływu imigrantów rzędu 5,1 mln, którzy tym okresie powiększyliby populację Polski dodatkowo o 2,5 mln swoich dzieci. Liczby te są porównywalne z obecną ludnością województwa mazowieckiego (5,3 mln). Należy zauważyć, że rozwiązanie polegające na zwiększeniu imigracji powoduje jeszcze jeden efekt istotny z punktu widzenia proporcji ludności, a mianowicie imigranci po zakończeniu swojego stażu zawodowego powiększają dodatkowo liczbę osób w wieku emerytalnym. Efektem utrzymywania stałej podaży pracy byłby, zatem dodatkowy (poza wynikającym ze starzenia się ludności autochtonicznej) wzrost liczby ludności w wieku emerytalnym. W tym scenariuszu liczba osób w wieku emerytalnym zaczyna wzrastać z powodu wcześniejszej

migracji osób młodych w 2035 roku, a w 2060 roku liczba imigrantów na emeryturze wzrasta dodatkowo o ponad 0,8 mln.

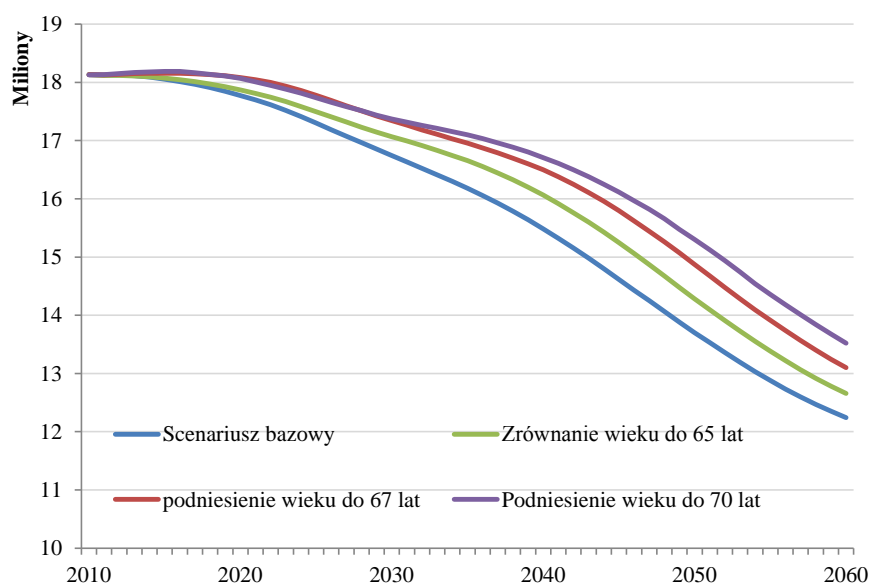
4.3 Scenariusze dotyczące zmian wieku emerytalnego

Podnoszenie wieku emerytalnego przyczynia się do wzrostu podaży pracy poprzez wydłużenie w przebiegu życia okresu, w którym osoby nie mogą korzystać ze świadczeń emerytalnych. W istocie jest to poszerzenie granicy tzw. wieku produkcyjnego. Należy jednak zauważyć, że nie wszystkie osoby w ten sposób dodatkowo zaliczone do wieku produkcyjnego będą powiększać podaż pracy. Osoby w wieku przedemerytalnym są na ogół z różnych powodów mniej aktywne na rynku pracy niż przeciętna osób w wieku produkcyjnym. Dzieje się tak gdyż z wiekiem rośnie odsetek osób charakteryzujących się gorszym zdrowiem lub wręcz niepełnosprawnych, ale także ze względu na relatywnie łatwiejszy dostęp do świadczeń przedemerytalnych osób zbliżających się do wieku emerytalnego. Decyzje o aktywności zawodowej osób starszych są uzależnione od wielu czynników. Podniesienie wieku emerytalnego zarówno kobiet jak i mężczyzn do 67 do 2040 roku jest zmianą niemającą precedensu w przypadku reform dokonywanych w Polsce po wprowadzeniu gospodarki rynkowej. Oznacza to, że trudno na podstawie przeszłych danych przewidywać możliwą reakcję w postaci dodatkowej podaży pracy osób, które obejmie reforma. W przedstawionych poniżej symulacjach zdecydowano się na uproszczone założenie, że rozkład stóp odpływów osób z rynku pracy do nieaktywności będzie przesunął się w ślad za podnoszonym wiekiem emerytalnym. Założenie takie oznacza, że w przyszłości największe odpływy z rynku pracy przesunął się z obecnego wieku emerytalnego do wieku przyjętego w symulacjach. Tego rodzaju metoda została także przyjęta w symulacjach w przeprowadzonych w uzasadnieniu do projektu podniesienia wieku emerytalnego (Kancelaria Premiera RP 2012).

Analiza wyników symulacji różnych scenariuszy podnoszenia wieku emerytalnego (Wykres 8) prowadzi do wniosku, że podnoszenie wieku trwale podnosi liczbę aktywnych zawodowo w przyszłości (dłuższy okres pracy w trakcie życia).

Podnoszenie wieku emerytalnego do coraz wyższych granic może być relatywnie coraz mniej efektywne ze względu na coraz większe ryzyko zrealizowania się w ciągu życia osób zdarzeń, które pogorszą ich zdrowie na tyle, że osoby te nie będą mogły być aktywne na rynku pracy i staną się nieaktywne jeszcze przed osiągnięciem wieku emerytalnego. W rezultacie zamiast emerytur duża część z tych osób przez osiągnięciem wieku emerytalnego otrzymywać będzie renty.

Wykres 8. Przyszła liczba osób aktywnych zawodowo według różnych scenariuszy podnoszenia wieku emerytalnego. Scenariusz bazowy – wiek 60 lat dla kobiet i 65 dla mężczyzn

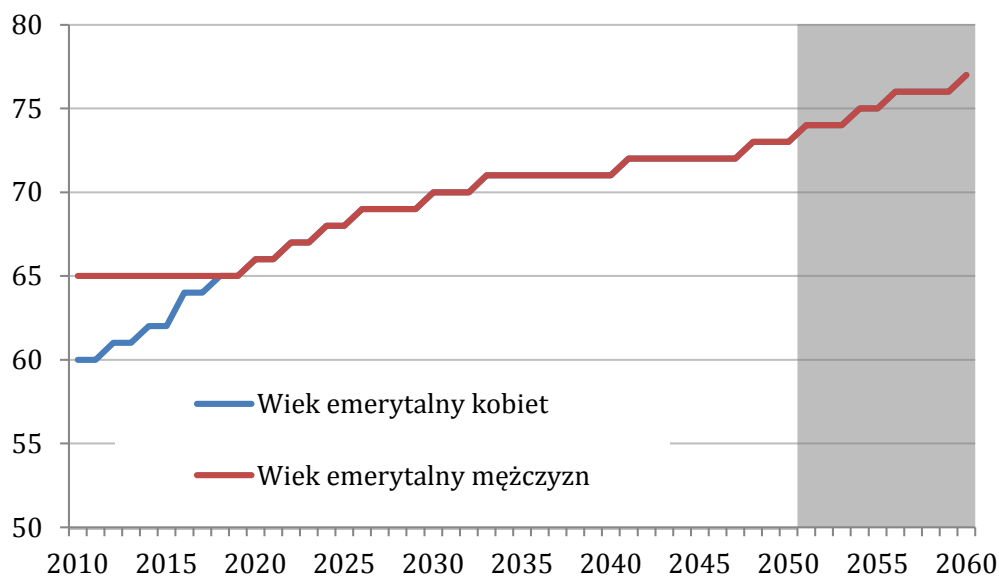
Źródło: Obliczenia własne

W scenariuszu bazowym wiek emerytalny pozostawał w całym okresie projekcji stały i wynosił 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn. Podniesienie wieku emerytalnego tylko dla kobiet i zrównanie go z wiekiem emerytalnym mężczyzn powinno podnieść podaż maksymalnie pracy o około 0,63 mln w roku, 2045 kiedy większa część pokolenia wyżu demograficznego lat 1980-tych będzie w wieku 60-64 lata, ale pod koniec projekcji wzrost podaży pracy będzie zbliżony do 420 tys. Podniesienie wieku emerytalnego do 67 lat powinno zatrzymać ubytek podaży pracy do około 2018 roku. Najsilniejszy wpływ na podaż pracy w porównaniu ze scenariuszem braku zmian wieku emerytalnego reforma ta powinna mieć w 2048 roku (dodatkowo ok. 1,2 mln osób aktywnych), ale w 2060 roku różnica będzie

wynosić około 0,86 mln. Trzecia z przeprowadzonych symulacji idzie jeszcze dalej i zakłada podniesienie wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn do 70 lat w tempie takim samym jak założone w projekcie ustawy emerytalnej. W tym scenariuszu maksymalny wpływ w porównaniu ze scenariuszem bazowym będzie osiągnięty w 2051 roku (1,6 mln) a różnica w 2060 roku wyniesie 1,2 mln.

Wyniki symulacji wskazują, że podnoszenie wieku emerytalnego będzie miało dodatni wpływ na wzrost podaży pracy i w okresie najbliższych kilku lat mogłoby zahamować spadek podaży pracy. W długim okresie jednak wiek emerytalny musiałby być stale podnoszony, jeśli miałby służyć równoważeniu proporcji osób wieku produkcyjnym i emerytalnym. Obrazują to wyniki symulacji scenariusza WIEK_Obciążenie (Wykres 9).

Wykres 9. Wiek emerytalny potrzeby do utrzymywania na stałym poziomie liczby osób w wieku produkcyjnym (przed wiekiem emerytalnym) i w wieku emerytalnym (po osiągnięciu wieku produkcyjnego)

Źródło: Obliczenia własne

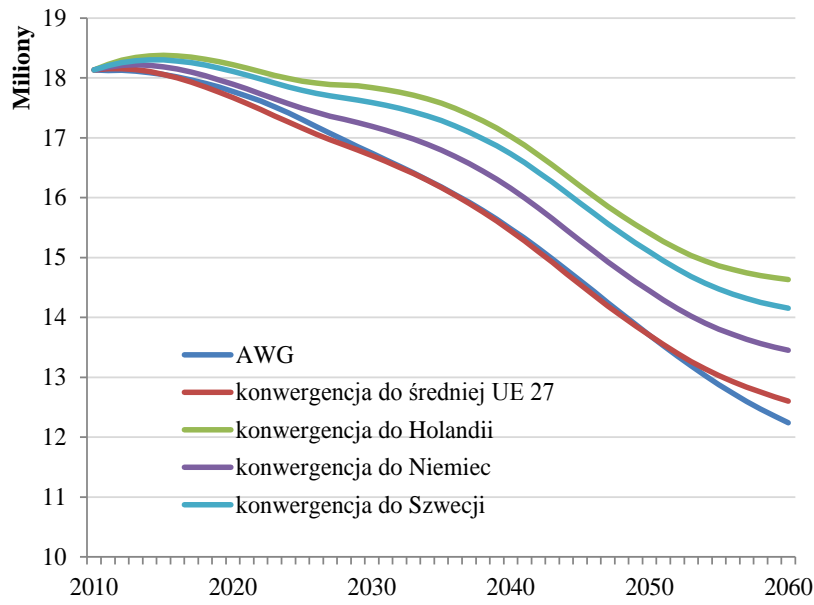
Otwartą kwestią pozostaje na ile konieczność dłuższej aktywności na rynku pracy osób starszych będzie wpływać na ich zdrowie i sprawność w latach tuż przed przejściem na emeryturę. Przedstawione powyżej symulacje zakładają, że poprawa zdrowia będzie przesuwać się wraz z wiekiem emerytalnym, ale coraz dłuższe pozostawanie na rynku pracy powodować będzie „wykruszanie” się z aktywności coraz większej liczby osób. Być może jednak zachęty do pozostawiania w aktywności skierowane do osób starszych i nie w pełni

sprawnych fizycznie mogą spowodować, że wzrost aktywności spowodowany podniesieniem wieku emerytalnego mógłby być wyższy.

4.4 Scenariusze dotyczące zmian współczynników aktywności zawodowej bez podnoszenia obecnego wieku emerytalnego

Poza czynnikami demograficznymi o podaży pracy w gospodarce decyduje także odsetek osób aktywnych zawodowo w populacji. Aktywność zawodowa w Polsce od początku lat 1990-tych zmniejszała się, głównie ze względu na politykę państwa ułatwiającą dezaktywizację zawodową osób starszych. Pomimo, że od 2008 roku trend spadku odsetka osób w wieku produkcyjnym został przełamany i zwiększa się aktywność osób w wieku produkcyjnym na rynku pracy, to w dalszym ciągu współczynnik aktywności zawodowej w Polsce jest znacznie niższy niż w wiodących krajach Europy Zachodniej (Niemcy, Holandia), czy w Skandynawii (Szwecja). Oznacza to, że czynnikiem ograniczającym spadek podaży w przyszłości mógłby być wzrost współczynników aktywności zawodowej osób będących w wieku produkcyjnym (nawet pomijając podnoszenie wieku emerytalnego). Symulacje zakładające, że w ciągu 50 lat stopniowo udałoby się w Polsce osiągnąć poziom aktywności zawodowej obserwowany obecnie w wymienionych wyżej krajach (Wykres 10) wskazują, że działania prowadzące do zmian ponad obserwowaną obecnie średnią w UE mogą być bardzo efektywnym narzędziem powstrzymującym głębszy spadek podaży pracy do 2030 roku i łagodzącym nasilające się niekorzystne zmiany podaży pracy po 2040 roku. W zależności od scenariusza spadek podaży pracy mógłby zostać zmniejszony o około 1 mln pracujących w przypadku osiągnięcia przez Polskę poziomu aktywności zawodowej obecnie obserwowanego w Niemczech do nawet ok. 2 mln w przypadku dojścia w Polsce do poziomu obserwowanego w Szwecji i 2,5 mln w przypadku osiągnięcia poziomu aktywności obserwowanego w Holandii. Porównanie z Holandią wymaga jednak przyjęcia do wiadomości, że wyróżnikiem tamtejszego rynku pracy jest bardzo duży udział umów na część etatu.

Wykres 10. Przyszła liczba osób aktywnych zawodowo według różnych scenariuszy konwergencji współczynników aktywności zawodowej. Scenariusz bazowy – projekcja Komisji Europejskiej 2011.

Źródło: Obliczenia własne

5. Podsumowanie

W całym okresie powojennym gospodarka Polski doświadczała wzrostu liczby osób w wieku produkcyjnym. Tymczasem prognozy ludności jednoznacznie pokazują, że tendencja ta została odwrócona i rok 2010 był ostatnim, w którym liczba osób w wieku produkcyjnym zwiększała się. W kolejnych latach podaż pracy będzie się prawdopodobnie coraz szybciej zmniejszać. Wydaje się, że w związku z tym, jednym z głównych problemów dla potencjału wzrostu gospodarczego Polski w ciągu najbliższych dziesięcioleci będą kurczące się zasoby liczby osób aktywnych zawodowo. W artykule przeanalizowano za pomocą symulacji demograficznych i projekcji podaży pracy różne scenariusze założeń w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie o możliwości zatrzymania lub choćby zahamowania przyszłego spadku podaży pracy. W szczególności zbadano wpływ na przyszłą podaż pracy różnych założeń, które odzwierciedlają potencjalne efekty skutecznej polityki państwa: (1) podniesienia liczby urodzeń przypadających na kobietę, (2) wydłużenia okresu aktywności zawodowej przez podnoszenie wieku emerytalnego, (3) dążenia do uzupełnienia ubytków podaży pracy napływem imigrantów oraz (4) aktywizacją osób w wieku produkcyjnym, które z różnych przyczyn nie są obecne na rynku pracy.

Wyniki symulacji wskazują, że po pierwsze żadne z wymienionych rozwiązań stosowane w realistycznej skali nie jest rozwiązaniem mogącym samodzielnie powstrzymać spadek podaży pracy w długim okresie (

Tabela 2). Nawet natychmiastowe doprowadzenie do dzietności zapewniającej zastępowalność pokoleń ustabilizuje podaż pracy w długim okresie na poziomie o około 2,3 mln niższym niż obserwowana liczba aktywnych zawodowo w 2010 roku. Ponadto wymienione rozwiązania oddziałują na podaż pracy długookresowo a skutki mogą pojawić się z dużym opóźnieniem. Pierwsze efekty działania na rzecz zapewnienia zastępowalności pokoleń mogą uwidocznić się na rynku pracy dopiero za 20-30 lat, ale za to długookresowo przyczynią się do równoważenia proporcji osób młodych i starych w populacji. Problemem w przypadku tego rodzaju działań jest jednak skuteczność działań - spadek dzietności nie jest zjawiskiem związanym jedynie z bodźcami ekonomicznymi, ale z preferencjami osób

dotyczącymi wielkości rodziny. Ponadto w przypadku obecnej populacji Polski duże znaczenie ma presja czasu. Starzenie się kobiet należących do wyżu demograficznego lat 1980-tych w ciągu następnej dekady spowoduje, że nawet, jeśli z pewnym opóźnieniem wprowadzona zostanie skuteczna polityka to jej efekty, ze względu na malejącą liczbę potencjalnych matek, będą znacznie słabsze niż gdyby była prowadzona już obecnie lub dziesięć lat temu.

Tabela 2. Wyniki symulacji - podsumowanie

	2010	2020	2030	2040	2050	2060
Podaż pracy w mln według scenariusza bazowego (projekcja Komisji Europejskiej)						
BASE podaż pracy	18.1	17.8	16.7	15.3	13.7	12.2
BASE zmiany do 2010 roku	0.0	-0.3	-1.4	-2.8	-4.4	-5.9
Skala imigracji potrzebna do utrzymania podaży pracy na stałym poziomie						
MIG_ZASTE (w tys. rocznie)	5	58	87	130	158	130
Różnice pomiędzy wynikami scenariuszy a symulacją projekcji bazowej w mln.						
TFR_+0.1	0.0	0.0	0.0	0.2	0.4	0.5
TFR_1.8_2030	0.0	0.0	0.0	0.1	0.5	1.0
TFR_1.8_2012	0.0	0.0	0.0	0.6	1.3	1.9
TFR_2.1_2012	0.0	0.0	0.0	1.1	2.4	3.6
WIEK_65	0.0	0.1	0.3	0.6	0.6	0.4
WIEK_67	0.0	0.3	0.6	1.0	1.2	0.9
WIEK_70	0.0	0.3	0.6	1.2	1.6	1.3
WAZ_Holandia	0.0	0.4	1.1	1.5	1.7	2.4
WAZ_Niemcy	0.0	0.1	0.4	0.7	0.7	1.2
WAZ_Szwecja	0.0	0.3	0.8	1.2	1.4	1.9

Źródło: Obliczenia własne

Podnoszenie wieku emerytalnego wydaje się najbardziej bezpośrednią z rozważanych metod podniesienia podaży pracy. Zaletą tego rozwiązania jest bezpośrednie oddziaływanie na decyzje ludzi oraz fakt, że o pierwsze skutki takiej reformy powinny pojawić się już w kolejnych latach. Samo przesuwanie granicy wieku emerytalnego może jednak okazać się niewystarczające, aby skłonić osoby z generacji objętych tą reformą do dłuższego pozostawania na rynku pracy i nie oznacza automatycznej poprawy zdrowia osób, które będą musiały pozostawać na rynku pracy do 67 lat lub nawet dłużej. W symulacjach założono, że rozkład prawdopodobieństw odejścia z rynku pracy także będzie się przesuwał, co oznacza

sytuację, w której osoby będą starały się pozostawać aktywne (na takim poziomie jak obecne osoby w wieku 50 lat), ale losowe czynniki związane np.: ze zdrowiem będą stopniowo eliminowały część osób z rynku pracy jeszcze przed osiągnięciem wieku emerytalnego. Przy takich założeniach podniesienie wieku emerytalnego do 67 lat przyczyni się do podniesienia podaży pracy o maksymalnie 1,2 mln osób w 2050 roku, co oznacza jedynie złagodzenie spadku podaży pracy o 27%, a 10 lat później już jedynie o 15%. Przedstawione analizy wskazują, że równoważenie proporcji osób wieku produkcyjnym i emerytalnym wymagałoby zrównania wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn do 2020 roku i podniesienia wieku emerytalnego do 77 lat w 2060 roku. Wynik tej hipotetycznej symulacji pokazuje, że samo podnoszenie wieku emerytalnego nie może być uważane za rozwiązanie problemu wynikającego nie tylko z wydłużającego się trwania życia, ale także z zachwiania proporcji wieku ludności (coraz mniej licznych roczników osób młodych).

Reformy ukierunkowane na podnoszenie aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym (bez podnoszenia wieku emerytalnego) mogłyby przyczynić się do wzrostu podaży pracy, co najmniej w podobnej skali jak planowane podniesienie wieku emerytalnego do 67 a nawet 70 lat. Od 2009 roku ograniczone zostały możliwości przechodzenia na wcześniejsze emerytury, co spowodowało wzrost aktywności zawodowej (uwzględniony już w scenariuszu bazowym). Te pozytywne doświadczenia wskazują, że tego typu reformy mogą przynosić pierwsze efekty relatywnie szybko. Głównym problemem jest jednak pytanie o model skutecznego zachęcania osób do jak największej aktywności i związane z tym koszty w postaci odpowiednio rozwiniętych służb zatrudnienia, tworzenia możliwości godzenia pracy z wychowaniem dzieci, tworzenia zachęt finansowych oraz zmiany podejścia pracodawców do zatrudnienia np.: osób niepełnosprawnych. Poza tym najwyższe w Europie wskaźniki zatrudnienia i aktywności zawodowej w Holandii związane są na przykład z modelem zatrudnienia, w którym liczba godzin przypadająca na zatrudnionego jest relatywnie niska (*job-sharing*).

Często wskazywanym, ale złudnym rozwiązaniem problemu zmniejszającej się podaży pracy jest oczekiwanie na wyższy napływ imigrantów. Choć Polska w przyszłości wraz z nadrobieniem dystansu rozwojowego do krajów Europy Zachodniej powinna stawać się coraz atrakcyjniejszym krajem z punktu widzenia potencjalnej migracji, to zaawansowanie

procesów starzenia się populacji innych krajów rozwiniętych będzie prowadzić do coraz większego konkurowania o potencjalnych imigrantów. W tym kontekście nierealne wydaje się oczekiwanie, że obecne ujemne saldo migracji związane z wyjazdami Polaków do pracy w Europie Zachodniej zmieni się w napływ w ciągu najbliższych 50 lat ok. 5,3 mln młodych imigrantów wymagany do utrzymania na stałym poziomie podaży pracy. Bardziej realne są natomiast założenia, które przyjął Eurostat w opisywanym wariantcie bazowym (Wykres 3d), że Polska od około 2030 roku będzie doświadczać dodatniego salda migracji nieprzekraczającego jednakże 25 tys. osób. Jest to wartość niewielka w porównaniu z przedstawionymi wcześniej szacunkami skali problemu związanego z podażą pracy.

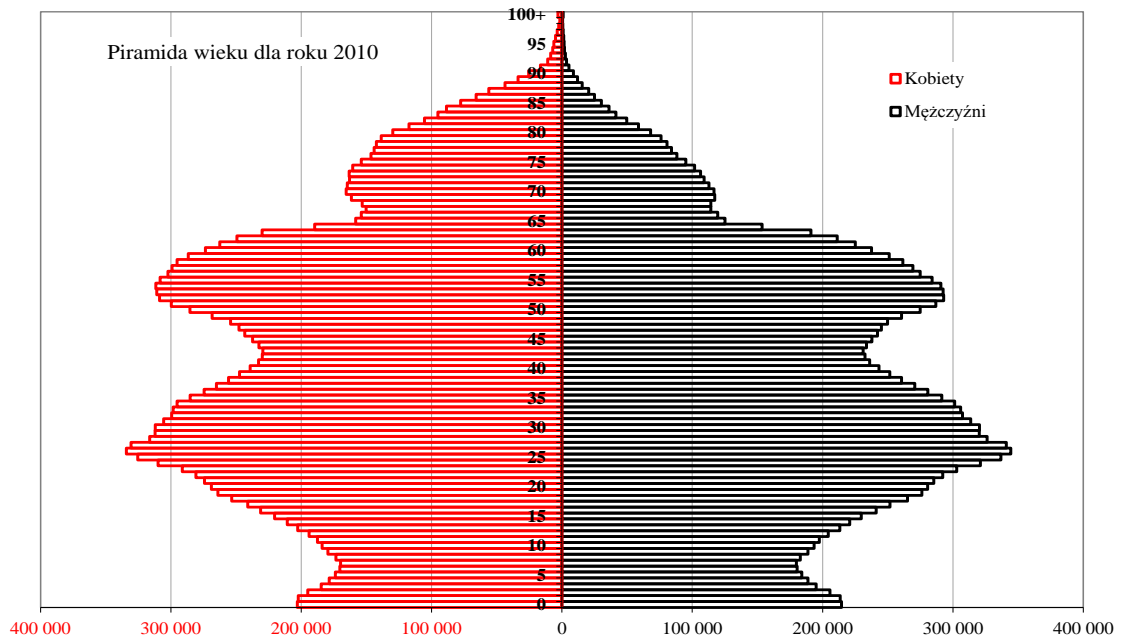
Podsumowując, prognozy demograficzne oraz prognozy podaży pracy EUROSTAT wskazują, że Polska w ciągu najbliższych pięćdziesięciu lat doświadczy spadku podaży pracy o prawie sześć milionów osób. Podniesienie wieku emerytalnego do 67 lat zaproponowane przez rząd w końcu 2011 roku poza efektami dla systemu emerytalnego może przyczynić się do relatywnie niewielkim stopniu do złagodzenia tej tendencji. W długim okresie alternatywnymi rozwiązaniami byłby reformy zmierzających do tworzenia bodźców do wyższej aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym oraz zachęt do posiadania większej liczby dzieci. Pewną rolę w podnoszeniu podaży pracy może odegrać także polityka państwa zmierzająca do przyciągnięcia do Polski imigrantów, ale w najbliższej przyszłości to sami Polacy będą cały czas przyciągani przez kraje Europy Zachodniej. Wyniki symulacji wskazują jednak, że w średnim i dłuższym okresie (ponad 20 lat) żadna z wymienionych polityk stosowana samodzielnie, w realistycznej skali, nie pozwoli na rozwiązanie problemu kurczących się zasobów pracy. Z tego względu już obecnie uzasadnione wydaje się opracowanie rozwiązań łączących wszystkie zaproponowane koncepcje, które mogłyby doprowadzić do zahamowania dramatycznych zmian podaży pracy zarówno w okresie kilku lat jak i w ciągu najbliższych dziesięcioleci.

Bibliografia

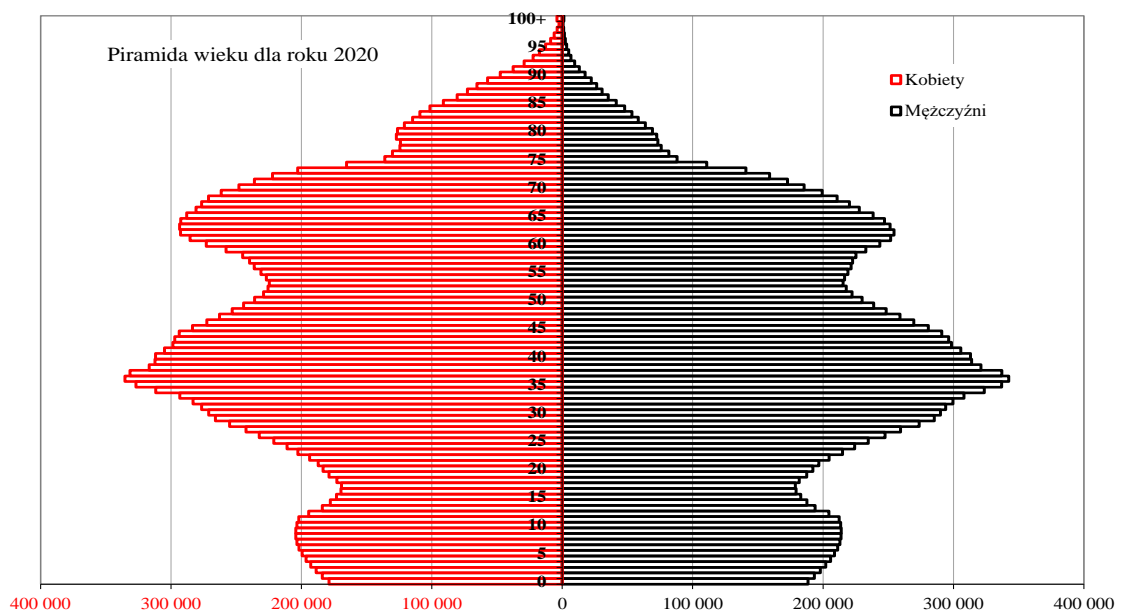
- European Commission. 2012. *The 2012 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the EU27 Member States (2010-2060)*. Brussels: European Commission.
- European Commission. 2011. *The 2012 Ageing Report: Underlying Assumptions and Projection Methodologies*. Brussels.
- EUROSTAT. 2011. *Population Projection 2010-2060*. Pobrano listopad 4, 2011 (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database>).
- GUS. 2009. *Prognoza ludności na lata 2008-2035*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS, 2011. *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2010.*: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_lud_infor_o_rozm_i_kierunk_emigra_z_polski_w_latach_2004_2010.pdf (Pobrano listopad 4, 2011).
- Kancelaria Premiera RP. 2012. Uzasadnienie: Ustawa o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw.
- Keyfitz, N., i H. Caswell. 2005. *Applied mathematical demography*. Third edition. New York, USA: Springer-Verlag.
- Latulippe, D. 1997. *Effective Retirement Age and Duration of Retirement in the Industrialised countries between 1950 and 1990*. Geneva: International Labour Organisation.
- Strzelecki, P., Kotowska, I.E., 2011. Rynek Pracy. W *Diagnoza Społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego, ss. 131–144. Available at: <http://www.diagnoza.com/> (pobrano październik 12, 2011).

Aneks. Zmiany struktury wieku populacji Polski

Rysunek A1. Piramida demograficzna – Polska w 2010 roku

Rysunek A2. Piramida demograficzna – Polska w 2020 roku

Rysunek A3. Piramida demograficzna – Polska w 2060 roku

